

MAGYAR GAZDASZÖVETSÉG KIADVÁNYA

XLVIII.

Modern társadalmi feladatok

ÍRTA

GEŐCZE SAROLTA

KÜLÖNLENYOMAT A MAGYAR GAZDÁK SZEMLÉJÉBŐL.

BUDAPEST, 1901

KILIÁN FRIGYES BIZOMÁNYA.

1.

Az emberiség rövid száz év leforgása alatt nagyobb evolúción nem ment át soha, mint a most letűnt XIX. században. Óriási volt a haladás minden téren. A jogegyenlőség fölszabadította az előbb elnyomott néprétegekben szunnyadó erőket; a versenyre kelt erők csodás eredményeket értek el az emberi munka minden terén: tudományban, művészetben, kézimesterségben. A természettudomány alkalmazott vívmányai átalakították a gazdasági életet: a gépek által a gazdasági s ipari termelés megsokszorozódott; a forgalom a posta, vasút, gőzhajó, telegráf, telefon útján szédítően megnövekedett; a távolságok szinte elenyésztek, a brünni posztós ausztráliai juh gyapját szövi, a lyoni takács kínai gubó selymét motólálja, az olasz szőlész amerikai gáliccal permetezi szőlőjét s a londoni gazd asszony szabadkai tojást süt beefsteakje mellé. A könnyűvé vált munka s a meggyorsult forgalom a gazdagodásnak ezernyi új forrását nyitotta meg: a nemzetek vagyona megsokszorozódott. A fejlődő jólét révén fejlődött a műveltség is: a kötelező népoktatás által a tudomány s azzal az emelkedés kulcsa hozzáférhetővé vált mindenkire nézve; a fölvilágosodás terjedt; a közegészségügy javult; a társadalom nivellálódása rohamosan haladt, a boldogulás s az élvezetek forrása megnyílt mindenki előtt.

Ám a nagy fénynek nagy az árnya. A szabaddá vált gazdasági verseny csak az erősebbnek kedvezett: egyesek kezében milliók és milliárdok halmozódtak össze s a kik a versenyt nem bírták, ezren meg ezren jutottak egyesektől függésbe. A gyárak fölvirágoztak, de a kisipar s azzal millió család tönkrement; az egykor független mester beáll napszámosnak, mert családjának élnie kell; a gyáros zsebeli a hasznót, a munkás pedig testi-erkölcsi nyomorban sínylődik. A hajdani patriarkális viszony megbomlott, a gazda önzése a munkásban gyűlölséget szül: az áldatlan, sivár viszony mérges gyümölcse a sztrájk s az anarkia. Mert a nyomor most terhesebb, mint egykor, mióta a kötelező népoktatás a nép fiában is kifejlesztette azokat az igényeket, melyekről nem tudva, előbb egyszerű sorsával megelégedett. S mivel az igények kielégítésének eszköze

a pénz, annak hatalma oly nagyra nőtt, mint előbb soha. Az aranyborjú imádása soha olyan általános nem volt, mint a hanyatló század végén. A pénzszerzés szenvedélye elfogta még a gyermeket is: az iskolás fiú totalizátoroz, az egyházi szerencsejáték akarja gyarapítani egyháza vagyonát. A pénz betolakodott mindenüvé: a családi szentélybe, a bíró zsebébe, a törvényhozásba. S a Mammon kultusza kiszorította a szívekből a régi ideálokat: az ifjú parthiet és protekciót keres; a meggyőződés eladóvá vált, a közélet elposványosodott. Panamák és panaminók mindenfelé. Hová súlyosította a materializmus kultusza a közérkölcsiséget az utolsó negyedszázad alatt? Arra a lesújtó feleletet a bűnügyi és erkölcsi statisztika adja meg.

Ez a tegnap képe.

A ma más.

A hunyó XIX. századdal az emberiség életének nevezetes korszaka záródott le; mi most egy új korszak mesgyéjén állunk és egy nagy erkölcsi evolúciónak vagyunk tanúi és részesei: az idealizmus küzdelme az a materializmussal. Engedjék meg nekem, hogy erről az evolúcióról számot adjak, kifejtve először e két motor szerepét az emberiség múltjában; azután a jövő föladatait, melyeknek megoldása reánk vár. Szükséges ez a kifejtés egyrészt azért, mert az a sivár korszak, mely ma már, hála Istennek, a múlté, a maga frivol cinizmusában diszkreditálta a köztudatban az idealizmusnak még csak nevét is, egyértelműnek tüntetve azt föl a hülyeséggel, idealista bolond címmel illetve azt, a ki a szennyes árral úszni nem akart. De szükséges azért is, mert a reánk váró föladatakat a sivár múltból reánk maradt előítéletek lerázása nélkül megoldanunk nem lehet.

Ehhez kérem szíves türelmüket.

II.

Holbein Todtentanz-ában van egy megragadó kép: a paradicsomból kiűzött ember, az első kapavágást teszi a földbe, melynek gyümölcsét verejtékével eendi; mellette rémesen vigyorgó csontváz — a halál, a ki vele egyszerre vágja kapáját a földbe: a legelső barázdából az élet mellett a halál magva fog kikelni. Ugyanezt a tragikus gondolatot fejezi ki Madách az Ember Tragédiájában: hogy minden emberi alkotás méhében hordja az enyészet csíráját; ugyanaz a vallás, ugyanaz a szabadság, ugyanaz a tudomány, melyért ma lelkesedik, melytől fölszabadulását reméli, holnap ellene fordul s boldogsága helyett boldogtalansága forrásává válik. Micsoda mikroba az, mely az intézmények élő szervezetében a bomlás folyamatát megindítja? Mi az, a mi kiöli belőlük az életet és helyébe a halál csíráját hintegeti? A materializmus. Mert úgy van, paradoxonnak látszik bár: az idealizmus az élet, a hit, a teremtés; a materializmus a halál, a tagadás, a pusztulás. A világon minden

naívt az hozott létre; a világon minden nagyot ez korhasztott el. Az idealizmus az élet csiráját hordja magában, a materializmus a halálét; mert az idealizmus az ifjúság, a remény s az erőnek forrása; a materializmus a vénhedés, a csüggedés, az erőnek elapadása. Mert az idealizmus éltető, fogantató, egyesítő, összetartó erő, maga a termékenység; a materializmus az önzés forrása, az izolálás, az atomizálás, a rombolás és romlás tényezője, maga a meddőség. A két fogalom filozófiai taglalása nem tartozik ide, nem-is engem illet; elég arra utalnom, hogy az antik világban a két irányt két név: Plató és Epikur képviselte; a kik a bölcsészetben s a történelemben járatosak, ítélik meg magok, az emberiség evolúciójában, melyiknek volt nagyobb, áldásosabb része? Én nő vagyok, engem nem az elmélet, hanem az emberi boldogság és boldogulás érdekel. Engedjék meg, hogy a magam ösvényén menjek tovább.

Nos, mindazt, a mi nagy e világon létrejött, az emberiség egész evolúcióját, az idealizmus hozta létre. A dűsgazdag Phoenicia és Carthago elpusztul; a kisdéd, szegény Görögországot Leonidása, Solonja, Socratese, Platója, Phidiasa, Sophoklese nagygyá teszi. Róma nagyságának alapját a Fábiusok, a Gracchusok s a Catók erényei vetik meg; ellenben a Catilinák eladó Rómája már magában hordta a rothadás csiráját és azután a birodalom-kolosszust nem a népvándorlás — saját korhadtsága döntötte meg: a materializmusba sülyedés. Minden, nemzet akkor lett nagygyá, akkor rakta le későbbi hatalma alapjait, mikor egy-egy nagy eszmény — a hit, a szabadság, a nemzeti egyesülés eszménye hevítette; de sülyedni kezdett legott, mihelyt az az eszmény elhalványult s helyét az önérdék s a haszonvágy foglalta el. Az egész történelem véges-végig ezt bizonyítja.

Az idealizmus letté nagygyá az egyházat: a Szent Ambrusok, Szent Ágostonok, Nagy Szent Gergelyek, Szent Ferencek; de mikor az egyház materializmusba sülyed s az egyházi méltóságokat, s a bűnbocsánatot pénzért árulják, egy Luther ideálmusa kell, hogy a vallásnak az elvesztett tekintélyt visszaadja.

Az idealizmus éltető eleme a művészetnek is: a renaissance művészete nagy és felséges egy Lionardo, egy Michel Angelo, egy Rafael keze alatt, míg lelkesedés táplálja; de mikor az kivesz belőle, a Romanók keze alatt elfajul s utóbb dekoratív mesterséggé sülyed.

A tudomány is akkor virágozik föl, mikor a Galileik, Newtonok, Darwinok, Bunsenek, Pasteurök magáért művelik; de stagnál az utilitáriusok keze alatt, kik csak fejős tehénnek és a meggazdagodás forrásának nézik.

A császárok Rómáját kivéve azonban a materializmus talán sohasem hajtotta annyira uralma alá az emberiséget, mint ama korban, melyet *fin de siècle* néven ismerünk. Legszembetűnőbb a hanyatlás Franciaországban, mely régi ideáljait — a forradalom dicső hagyatékát — elnyűtte; a hajdani eszmény üres jelszová sülyedt s a nemzet Mammont imádvá, sülyedésnek indult maga is; hol a nem-

zet jobbjai e süllyedéstől hazájuk jövőjét féltik, s a hazaszeretetet s a hagyomány fölélesztését próbálgatják új eszmény gyanánt a lelkekbe oltani.

A közéletben ott a *századvég* materializmusa a Panamához és a Dreyfuss-pörhöz, a parlament lejáratásához s a szabadelvűség meghamisításához vezetett; s oka lett a pénz félelmes hatalmának, melynek kísértése ellen nem védi meg a mai embert a bírói méltóság, a közhivatal felelőssége. A magánéletben oka lett a családi élet bomlásának, az elválások ijesztő szaporodásának, az egy-gyermek-rendszernek, mely rohamosan harapódzik el a társadalom minden rétegében le- és fölfelé; a nevelés révén megrontja, testileg-lelkileg elpuhitja, az ellentállásra képtelenné teszi a jövő reményét, a nemzet virágát, az ifjúságot és neveli az öngyilkosokat — ma hallottuk éppen, hogy Európában évente 60.000 ember válik öngyilkossá; a hitet s a lelkiismeretet kiöli az emberekből s megtölti a tébolydákat és a börtönöket; meglazítja a társadalmi kapcsolatokat; a haza, család, vallás, kegyelet, kötelesség fogalma kivesz a lelkekből; a társadalmat az anarkia minden formája fenyegeti. Sőt az erkölcsi gyöngülés maga után vonja a fizikait is: a nemzedékek egyre satnyábbak, mint a sorozások megdöbbentő eredménye bizonyítja, elannyira, hogy a francia hadügyminiszter kénytelen a katonamértéket lejobb szállítani. A materializmusba folt emberiség csenevészedik s testileg-lelkileg korcsosodik el.

Hogy ez így van, nem én mondom, de Paul Bourget, Marcel Prévost és Zola; ők, a kik oly soká segítették tolni a materializmus szekerét, most ijedten tántorodnak vissza munkájuk eredményétől s az örvénytől, mellnek szélérc nemzetük ez úton jutott és rántanak vissza, ha még késő nem lenne.

És ez ma így van a civilizált országokban többé-kevésbé mindenütt. A materializmus Angliát a búr háborúba, Európa nagyhatalmait a szegyenletes kínai expedícióba sodorta. Az olasz közélet süllyedése köztudomású; Crispijüket csak most temették másodszor; arról tehát nem szólok. De hogy mennyire kikezdte magát az erkölcsi büszke Németországot is, azt a múlt évi berlini bűnpör s az egymást rohamosan követő bukások tárták föl a meglepett világ előtt.

III.

De hagyjuk a külföldet; lássuk inkább, mit mond a magunk története s a magyar lélek pszichológiája?

Az ideáлизmus benne van a magyar természetben. Kell-e azt itt bizonyítanom, a hol a zborói hársak lombja a Rákóczi nevét susogja, s a hol Eperjes piacán piros patak folyt a szabadság vértanúinak kiomlott véréből? De elég a nagy Árpádokra, Szent Istvánra. Szent Lászlóra, Kálmánra, IV. Bélára, a Hunyadiakra, a Zrínyiekre gondolnunk; elég egy Széchenyi, Kossuth, Deák, egy Eötvös nevét említenem; asszonyaink közül egy Zrínyi Ilonát, egy Lórántffy

Zsuzsánnát, egy Teleky Blankát, s a szabadságharc magyar nőit. A magyar ember egy nagy célnak mindig föl tudta áldozni a jelen örömet; a minek megkapó példája az ötvenes évek passzív ellentállása: egy tettrevágyó, temperamentumos nemzet leküzdi tettvágyát, hogy önmegtartóztatásával vívja vissza az elvesztett szabadságot. És visszavívja. Megvolt ez az ideális vonás politikusainkban is Fráter Györgytől Deák Ferencig.

Irodalmunk újjászületését a legideálisabb motívum hozta létre: a hazaszeretet; az működik, mint legfőbb, mint specifikus magyar ideál tudásainkban is, Körösi Csorna Sándortól Herman Ottóig és Bíró Lajosig. Megvolt és megvan abban a sokat vádolt. Léhának bélyegzett középosztályban is; hisz annak soraiból került és kerül ki ma is legnagyobb része a közélet, de a szellemi élet munkásainak is. Megvan az a vonás a népben is; a mit nemcsak a népmese és a népdal fejez ki, de még hívebben a Kossuth-kultusz.

E kis nemzet bámulatos beolvasztó erejét éppen jelleme e nemesebb, ideálisabb vonásainak köszönhette. Ez avatta nemzeti hőszünetké a rác Damjanichot s a német Leiningent. A szepességi művelt német a Rákócziakkal a felvidékre húzódtott előkelő magyarság erkölcsi felsősége előtt hajolt meg s ambíciója lett, hogy magyaroknak tartsák. Innen nálunk az a sok idegen név, mely igaz magyar szívet takar.

S ha ma a magyarság a nemzetiségekkel szemben tért vészit. annak a nemzetiségi izgatáson kívül van egy mélyebben rejlő belső oka is : az, hogy a magyar az utóbbi huszonöt év alatt sokat veszített nemes idealizmusából s ezzel erkölcsi felsőbbbségéből. Kit terhel ezért a felelősség, azt kutatni nem engem illet, én csak a lesújtó tényt konstátálom. Jóhiszeműleg vétkeztek, de vétkeztek azok, kik a nemzetből az idealizmust kiölni, s azt erőnek erejével a materializmus útjára terelni igyekeztek. Ez öngyilkos irányt el kell hagynunk s vissza kell térnünk a régi oltárokhoz. A magyar nemzetre nézve ez a nemes idealizmus s az azzal járó erkölcsi felsőbbbség életkérdés; a magyar fajt természetes józansága a Don Quichote-i esztelen túlzásoktól meg fogja óvni úgyis, mint megóvta eddig is. Életkérdés ez reánk nézve; kivált most, mikor a közelmúlt társadalmi átalakulásai következtében nagyon sok új elem toltult fölszínre, s a magyar fajnak igen ok oly idegen elemet kell fölszívnia, melyben ezek a nemes erkölcsi vonások meg nincsenek. Különben féltő, lesz-e ereje erre s nem inkább maga olvad beléjük?

Mert a materializmus nagy pusztítást vitt véghez sorainkban. Közép- és felsőosztályainkban meggyengítette a kötelességérzetet, népünkben pedig kiölte a hazai föld szeretetét. Évente ezrek meg ezrek vándorolnak ki¹ és a szocialista tanítás magva buján hajt a materializmus által előkészített talajban.

¹ A legutóbbi kimutatás szerint évente 60— 80 000! Mi volt ehhez képest a mohácsi vész?

A ki ma szép Magyarországot járja, útja elnéptelenedett falvakon, pusztuló úri porták előtt viszi el. Hová lett e nép? Apáiról maradt földjét itt hagyta. Elment más hazát keresni. A haza érzése kiveszett szívéből. Hová lettek e porták gazdái? A léhaság koldusbotra juttatta őket; most körmölnék az iktatókban. Vagy a vagyonnal járó kötelességről megfeledkezve, városon költik pénzüket s a magára hagyatott nép a jött-ment sehonnai kezén pusztul s védelem nélkül van kiszolgáltatva a falu piócáinak. — A méreg pusztít családi életünkben is. A válások napirenden. Az ifjúság nem saját erejére, hanem a protekcióra számít s ideálja a jó parthie. — A sikkasztásoknak a napi lapokban állandó rovatuk van.

Az alkonyuló század ilyen vigasztalan sötétségben hagvta hazánkat s a világot.

De az új század egy szebb jövő hajnalhasadását hozta magával. Az ébredés jelei mindenfelé. A Sorbonne-ban arról tanácskoznak azok, kik egy emberöltővel ezelőtt a vallást a népiskola tantervéből kitörölték, mikor kell a vallási oktatást megkezdeni, hogy az a gyermeki lélekben mély gyökeret bocsásson? Maga a ma annyira elterjedt spiritizmus sem egyéb, mint a hitre szomjas emberi lélek tapogatózása: keresi a földöntúlit, s mert vallásos hitét elvesztette, a babonában keres megnyugvást. Visszahatás az az elmúlt korszak sivár materializmusával szemben. A művészetben ezt a visszahatást és ezt a tapogatózást a szecesszió képviseli.

Ugyanily változás a nevelés terén. Míg a tudománytól megittasult XIX. század a tudást jelentette ki az iskola egyedüli céljának, ma világszerte az erkölcsi nevelés szükségét hangoztatják.¹ S nemzetének maga Zola prédikálja a családi élet tisztaságát s a népes családok szükségét; Bourget és Prévost pedig a visszatérést a régi erkölcshez s hagyományhoz. Tolsztoj evangéliumát mohón veszi be a világ. Hauptmann és Ibsen a társadalmi erkölcsöt hirdetik; Björnsterne Björnson. a hitre epedő lélek vívódását rajzolja s a közönség e darabokra tódul a színházba. Paris Cyrano de Bergeracnak tapsolt másfél álló esztendeig, minden áldott este. Ruskin eszméi diadalmasan vonulnak be a francia s német irodalomba. Nálunk a megváltozott irányt a fölébredt Vörösmarty-kultusz s az Ocskay birgadéros diadala jelzi. Megváltozott az érzés, megváltozott az ízlés.

Az emberek az örökbékéért lelkesednek s nem a háború borzalmaitól való félelem, de annak barbárságaitól való iszonyat és undor az, a miért a békét óhajtják. Az a közmegejtés, mely az angolokat a most folyó háború embertelenségeiért sújtja, nem csupán a

¹ Azóta a nemrég elhangzott csáktornvai beszédben nálunk ezt maga az ország közoktatásügyi minisztere mondta ki program és hivatalos jelszó gyanánt.

gyűlölt versenytársnak szól: az emberi érzés felháborodása is nyilvánul abban világszerte; a búrokért való lelkesedés pedig egészen tiszta forrásból fakad.

És tisztul a közélet is Európaszerte. A kelevények fakadoznak föl s a közvélemény követeli a bajok föltárását s kiirthat és ellene szegül az eltussolásnak.

Tisztul a közélet nálunk is. A mi tíz évvel ezelőtt utópiának látszott, — már tiszta választás, — ma a megvalósulás útján.¹ A szociálpolitikai reformok, melyekért akkor csak néhány álmódzó küzdött a sikernek reménye nélkül, ma a kormány programjába fölvévék s jó részük már meg is valósítva. A börze megrendszabályozva; a határidőzlet korlátozva; az uzsorások megrettentve; a szövetkezetek szervezés alatt; a munkástörvény megalkotva.

Az idealizmus diadala tehát az egész vonalon teljes.

V.

A megváltozott viszonyok azonban új föladatokat rónak a társadalomra.

Jóvá tenni az elmúlt korszak bűneit, kiirtani mind azt a fekélyt, mely a társadalom testén rágódik, meggyógyítani mindazt a sebet, a mit a féktelen önzés ütött — ez a közeljövő föladata Európaszerte. Az államot az önfentartás ösztöne és a józan önzés már mindenütt rávitte az előre gondoskodó szociálpolitika útjára. Nyakrafőre szervezik — törvényhozásilag — a munkásoknak baleset ellen való biztosítását s az elaggottaknak állami támogatását; szervezik a kötelező betegsegítő pénztárákat; hozzák a törvényt a lelençü rendezésére s a kényszernevelésre; javítják a közegészségügyet; fölkarolják a munkáslakások kérdését; törvénybe iktatják az ingyen-népoktatást; törvényt nyel védik a munkás testi épségét a gyárakban. Szóval, a modern törvényhozásokban a szociálpolitikai alkotások egész sora van napirenden.

Ám ez nem elég. Az állam ezen a téren csak félmunkát végezhet. A kereteket megadhatja, a felügyeletet, ellenőrzést gyakorolhatja, a fejlődés útjából az akadályokat elháríthatja. De életet azokba a keretekbe csak maga a társadalom munkás részvéte vihet; mert a sebre nemcsak ír kell, hanem gyöngéd, ápoló kéz is, mely azt bekötözze; mit ér a lelençnek a lelençház, hogy ha onnan kilép, ki van taszítva az életbe s nincs egy jóságos kéz, a mely támogassa s fölemelje, ha elbotlik?¹

¹ A kik e mondást Bártfán még megmosolyogták, azokat a most lezajlott választás meggyőzhetett arról, hogy néha az együgyű tisztában lát, mint a bölcs. És ha visszaélés most is fordult elő bőven, ez csak a mellet bizonyít, hogy 25 éves bajt egy csapásra kiirtani nem lehet.

¹ Ambár egy okos, józan orvos ismerősöm szerint a lelençügyet legegyszerűbben rendezné egy három soros törvény amerikai mintára: A csábító köteles hibáját jóvátenni; ellenkező esetben sulvos pénzbírsággal és fegyházzal bünhődik. Az ajánlott szer kissé radikális, de azt hiszem, gyökeresen gyógyítana.

Másik nagy föladat a társadalomra a néppel szemben vár. Az állam megadja a szociálpolitikai kereteket, de lüktető életet és melegséget e rideg keretekbe csak maga a társadalom vihet. A Bodrogi Nőegylet megmutatta, mit tehet falun a társadalom, főképp, ha a nők veszik kezükbe az ügyet. A népet tudatlanságából kiemelni nemcsak állami, de társadalmi föladat is.¹ Népoktatásunk már van; dó népünk nevelése még igen sok helytt teljesen el van hanyagolva. Azt a szociálpolitikai nevelést csak maga a társadalom adhatja meg. Nem elég, ha az állam a szövetkezeti törvényt végrehajtja: a társadalomnak magának kell e mozgalmat irányoznia, vezetnie, a szövetkezeteket fejlesztenie, a népet róla fölvilágosítania. Némely vidéken a mozgalom már szépen megindult; Nyitra, Pest, Sáros, a Bodrogi, egy-két erdélyi vidék föl járnak e részben; de ez nem elég: mindenütt szervezni kell; és nemcsak a hitel- és fogyasztási, de a kisgazdák gazdasági szövetkezeteit is, vetőmag-, tenyészállat-, műtrágya-beszerzésre, tojás-, gyümölcs-, tej értékesítésre,² talajjavításra, hogy kiaknázzuk ez áldott ország kincseit, melyeket ma még a gonosz mesebeli sárkány: az önzés és a közöny őriz. Tirol, Bajor-, Franciaország, sőt a nálunk elmaradottnak tartott Olaszország kisgazdáinak jövedelmét is az ily szövetkezetek máig megkésztették, marhaállományuk javult, földjeiket jobban művelik, közös raktáraik révén terményeiket jobban értékesítik; a nép boldogul s mi több: erkölcsében javul, gyarapodik s eszeágában sincs kivándorolni.⁴

Szövetkezeti úton lehet föllendíteni a háziipart és a végpuszlással fenyegetett kisipart is, mely millióknak adhat kenyeret, vagy legalább tisztességes mellékjövedelmet. Gyarmathy Zsigáné megmutatta, mit tehet egyetlen nő lelkesedése, akaraterije egy egész vidék boldogulására. Példáját követik egyebütt is: a bodrogi a szatmári asszonyok újra kezdik a szövést, gyékény kötést; Komáromban a varrotasból, Háromszékben, Hétfaluban a szöttesből. Pozsony vidékén a hímzésekből pénzelnek s mindenütt egyes okos, tevékeny úri- vagy mágnásasszonyok intézik a munkát. De még hány vidéke van az országnak, a hol ily szervező kéz nem akadt? Az állam szervezi a háziipari tanfolyamokat s a gazdasági ismétlőiskolákat fiuk és leányok számára; ám azokat az iskolákat csakis a társadalom éltető részvéte virágoztathatja föl.

De ott van a nagy szociálpolitikai misszió a városokban is. Az ideai népszámlálásból világos, hogy a városok népessége nálunk is rohamosan nő; de nő ezzel együtt a nyomor s annak gyümölcse: a bűn. Városainkban a társadalmi munkásságnak egyre tágabb tér fog nyílni. Hiába gondoskodik az állam néhány évig az elhagyatott gyer-

¹ Hogy mily fontos politikai érdek, azt is a választások mutatták meg

² Ez irányban már szépen indul a tevékenység nálunk is.

³ A kiskereskedők pillanatnyi kára ily eminens nemzeti érdek mellett nem jöhet számításba. A vasút s a gőzhajó is megkárosította a fuvarosokat s vonatokat, mégse akasztottak meg a világ folyását; utóbb alkalmazkodtak a megváltozott viszonyokhoz s íme, megélnék most is.

mekekről, ha azok a menhely oltalmából kikerülve, oltalom nélkül taszítódnak ki az életbe. A társadalomra vár az a föladat, hogy az állam munkáját folytassa és bevégezze, oltalmába fogadva az élet hajótöröttjeit. A családok ereje erre nem elég; a községi gondoskodásból hiányzik a szív melege; a sebeket bekötözni és meggyógyítani csak a társadalom fogja. A Lórántffy Zsuzsanna-Egylet megadta rá a példát, hogy kell a városi nyomorban élő népet erkölcsileg emelni, hogy lehet testi-lelki nyomorát enyhíteni.

A magyar társadalom érzéketlen e szerencsétlenek iránt sohasem volt; egyesek és testületek temérdek jót tettek és tesznek; a baj az, hogy szervezetlenül, egymás működését nem ismerve, sokszor vizet hordanak a Dunába, míg az, a ki igazán segítségre szorul, de szerény, nem részesül benne. Minthogy a modern élet a társadalmi ellentéteket jobban kiélesíti s a nyomornak nehezebben elviselhető fajtáit teremti meg, viszont kötelessége a társadalomnak e nyomor enyhítéséről jobban gondoskodni. A jövő föladata e téren a jótékony intézmények szervezése. Ott a hol a nyomor annyi és oly sokféle, a segítséget nem lehet a pillanatnyi részvét sugallatára s a véletlenre bízni; tervszerű, okos, tudatos munkásság kell itt is. Érzik azt ma már mindenütt. A példát ebben is az angol társadalom adta meg, mely Londonban teremtett olyan központi szervezetet, a mely működését képes a hatmillióju metropolisra kiterjeszteni s az ott működő számtalan jótékony egyesület működését egymással szerves kapcsolatban tartani. London példáját utánozta Paris és Berlin, a hol most már szintén egyenletesen oszlik meg a segítség. Ellenben ott van München, félmillió lakosa többnyire jómódú; jótékony egylete temérdek; sokat tesznek a magánosok is s szervezés híján mégis igen sok szegény marad segítettlen; míg az élelmes szegény három-négy helyről is húz segedelmet, a koldulást megszokja és nem szégyenli. Nálunk is ez a baj.

Nálunk azonban más bajok is vannak. Maga a társadalom szakadatlan forrongása, meg nem állapotottsága s ennek következtében yöngesége és szervezetlensége is.

A magyar társadalom ugyanis az utóbbi emberöltő alatt ropant átlalakuláson ment át. A nemzet gerince, a régi középosztály elpusztult s helyébe új elemek jöttek, melyek még nem hasonultak át, még nem szívódtak föl s így a rájuk váró funkciókat végezni még nem is képesek. Magukkal hozott jó tulajdonságaik a tágult hatáskörben nem érvényesülhetnek annyira; azok az erények pedig, melyeket csak az idő s a társadalmi kötelességek hosszas gyakorlata szokott kifejleszteni, egyes kivételeket leszámítva, nem fejlődhetek ki bennük. Baj az is, hogy a demokrácia elve, mely negyvennyolcban a Jogegyenlőséget törvénybe iktatta, ma sem hatotta át a társadalmat. Soha ebben az országban a nemesség, cím és rendjelen való

kapás akkora nem volt, mint ma. Társadalmunkból hiányzik ma a munka megbecsülése, de az a nemes önérték is, melyet a jól teljesített kötelesség tudata minden jó embernek ad, legyen az akár csak kéményseprő, vagy vasúti kalauz vagy iparos, kereskedő, hivatalnok vagy gazda. Hogy ez így van, bizonyítja a pályaválasztás. Gyereket még a házmester is gimnáziumba adja; s a kereskedő fia nem hajlandó apja mesterségét folytatni, hanem később írnokul nyomorogni. A ki pedig egy kis vagyonkára tett szert, vagy felvergődött a társadalmi lajtorján, nem éri be a saját emberségéből szerzett állásával, hanem nemességre, ordóra vágyik; azt hiszi, az nagyobb tisztességet szerez neki, mint a saját két keze vagy esze becsületes munkája.

De vannak ma még társadalmunknak egyéb fonákságai is. Egyik a pénz túlbecsülése, másik a becsületről való furcsa fogalom. Költs bőven, üzz fényt, futtass, vendégeskedjél és párbajozz, ha kell — lesz becsületed bőven; senki sem kérdi, honnan telik, mi uton szerzeded. De légy takarékos, dolgozzál, őrizd családod becsületét s ne állj ki párbajozni bármily nyegle krakélerrel — s gyáva filiszter lesz a neved, a kit a társaság lenéz.

Ez végzetes hibánk. Ezzel öljük el a tisztességes iparkodást; mert a gúnyt, lenézést senki se bírja elviselni; később az árral úszni maga is.

Ezeket a ferdeségeket ki kell irtanunk magunkból, hogy a magyar társadalom erős és valóban gazdag lehessen, ne csupán a lát-szatért törje magát. Pedig a társadalom erejére és egységes voltára soha nagyobb szükség nem volt, mint most, mikor a nemzetet annyi-féle veszedelme fenyegeti. Mert ne feledjük, hogy szervezkednek a nemzetiségek is; a bennük sokáig szunnyadóit erők ébrednek és, sajnos, ezeket az erőket máig nem sikerült a magyarságnak magához vonzania, hanem azok centrifugális erők gyanánt eltávolodni törek-szenek tőlünk, illetőleg a nagy tömegek vonzásának törvényeinél fogva más, nagyobb erők vonzzák őket kifelé. A történelem nem hazudtolja meg magát. A mint a magyarság a múltban jellemének ideálisabb vonásával kapcsolta magához s olvasztotta magába a körébe telepedett idegenek legjobbait, úgy lesz az, úgy kell annak lennie a jövőben is. Az erőszak ellenkezést szül; abroncs az, melyet a belső feszültség lepattant. Többet ér az erkölcsi tulajdonságok vonzóereje, mely vonz és beolvaszt. Gyűlölettel még nem lehetett soha egyetlen ember szeretetét se kierőszakolni. De szeretettel bizalmát s azután ragaszkodását is igen. Gyermekek a nép, melynek szeretettel előbb bizalmát kell megnyerni; azután engedelmessé válik, mint a kezes bárány. Ez a nagy föladat vár a magyar társadalomra a nemzetiségekkel s mindamaz idegen elemekkel szemben, melyeket vérforgásába fölszívni még nem bírt. Jóság, szívesség mindenki iránt; a törvény kérlelhetetlen szigora az ellen, a ki ellene vét. Az állam alkalmazhat erőszakot; a társadalom fegyvere — az egyetlen

igazán hódító fegyver — csak a méltányosság, a jóakarats és az erkölcsi felsőbbtség lehet.

VII.

Mind e föladatok teljesítésére azonban társadalmunk csak úgy lehet képes, ha a mai centralizáció csökkentésével a vidék visszakapja azokat a becses erőket, melyeket ma a főváros tőle elszív.¹ Minden magyar város pezsgő társadalmi tevékenység színhelye legyen. Ne keressen idegen sablont, hanem fejtsse ki a saját erejét úgy, a mint azt saját helyi körülményei kívánják. Jótékonytságot és szociálpolitikát kaptára üzni nem lehet. Az helyes, hogy egy-egy világot látott, széles szemhatáru, tapasztalt ember eszmét adjon, irányt jelöljön ki; de a végrehajtást azok fogják legjobban végezni, kik a bajokat közvetlen tapasztalásból ismerik, kiknek részvétét maga a szenvedés látása ébreszti föl. A részvét és a szeretet leleményes; nem kell annak útját vágni. Debrecenben például az a szokás, hogy karácsony és újév napján minden család vendégül lát egy-két szegényt; Pápán az árvákat a nőegylet jómódú családoknál helyezte el² s azok versenyt igyekeztek jó gondjukat viselni; Brassóban a rongyos-egylet az egész város jómódú népének elhordott ruhaneműhét összekoldulja, s azt átalakítván, télére száz meg száz szegényt ruház föl; Nagy-Enyeden leleményesebbnél-leleményesebb jelmezestélyek jövedelméből állítják a karácsonyfát a város szegényeinek és öltöztetik föl okét. És ez jól van így. Többet ér, mint a jótékonytságnak az a ma divatos módja, hogy az ember 5—10 forintját³ a gyűjtő-ívre aláírja és azután nem törődik vele, ki kapja meg. Az ily passzív jótékonytságs csak félöröm. A nagyobbik felétől fosztja meg magát az, ki beéri a pénzadománynyal s a munkát, fáradozást s a fölboldogítottakkal való érintkezést másra bizza. Tehát érvényt szerezni a helyi erőknak, a munkálkodásba belevonni a társadalom minden számbavehető tényezőjét, ez szükséges. De azután legyen egy-egy központi szervezet is városonkint és megyénkint, mely a segítségre szorulókat nyilvántartja s arra ügyeljen, hogy a társadalmi munkásságs egyenletesen oszolják meg s minden térre kiterjedjen. Ezek a központok aztán lehetnek és legyenek is egymással érintkezésben, tapasztalataikat kicserélve, egymás kárán okulva, egymást buzdítva, serkentve; hogy e szociálpolitikai szervezetek lassankint behálózják az egész országot, munkásságuk körébe vonva minden hasznavehető elemet. Akkor idővel nem a kaláber lesz a vidéki intel-

¹ Érdekes jelenség, hogy a vándorgyűlés összes szónokai a társadalmi s a szellemi decentralizáció szükségét hangoztatták a zöld-, de a fehér-asztal mellett is. Ez nem lehet merő véletlen, hanem az idők jele.

² Nem tudom most is úgy van-e, de mintegy 20 évvel ezelőtt úgy volt, mint a nőegylet akkori titkárától tudom.

³Vagyis inkább 10—20 koronáját, mert az szebben hangzik; a koronaértéket tudvalevőleg megelőszőr az adakozók hozták forgalomba.

ligencia egyetlen szórakozása és tartalmasabbá fog válni az élet úgy a fővárosban, mint a vidéken.

Önöknek eszükbe jut társadalmunk léhasága és kételkednek ezen? S megmosolyogják az impraktikus légvárépítőt? Nem olyan légvár ez. Én is ismerem azt a léhaságot; tudom jól, tapasztalom lépten-nyomon, — itt is! — hogy még a legjobbak sem mentek tőle mert balga az ember s inkább úszik az árral jobb meggyőződés ellen, hogy sem mások gúnyos mosolyát elviselje. De ugyanaz az ember, ki önök előtt, a társaságban adja a léha nyeglét, lásson meg egy szegényt, — mikor önök nem látják, — megesik a szíve rajta : követni fogja jobbik ösztönét és segít rajta és érezni fogja a jótét örömét. A léhaság olyan betegség, a miből nem lehet egyszerre kigyógyulni; egy kis erkölcsi levegőváltás kell rá, vagy egy kis sorscsapás; az kigyógyítja belőle az embert. Ugyan melyikünk nem volt valamikor többé-kevésbé léha, a míg meg nem lelte jobbik énjét? Az emberi természet nem változik. Soha embernek még a gonoszság igazi örömet nem szerzett. Bezzeg szerez a legkisebbke jótett még a csökönyös uzsorásnak is. Én bízom az emberi természeti jobb ösztönében s a magyar faj ép lelkületében. Volt már léhaságba merülve máskor is; s bezzeg, a József császár rendelete fölírta belőle. S ha ez a nemzedék nem gyógyul ki belőle, ott van a fiatal-ság: tőlünk függ, hogy őket mivé neveljük.

Végzem e rhapsodikus előadást, kérve szíves elnézésüket. Csak még egy szót.

Önök most elszélednek innen az ország minden részébe. Vajha mindegyikük elvinné magával a nemes idealizmusnak azt a kised szikráját, mely a kötelességérzetet lángra gyújtva másokban is, a társadalmat átmelegíti és azután mint céltudatos, okos társadalmi munkásság nyilvánul. Ha a maga kisebb-nagyobb körében mindenki megteszi kötelességét, el fog jönni nálunk is az a jobb kor, melynek most hasadozik hajnala Európaszerte.